

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ДЕПАРТАМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ**  
**ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**  
**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ**  
**“ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ”**

**Кафедра екології, природничих та математичних наук**

**“ЗАТВЕРДЖУЮ”**

Голова

науково-методичної ради

КЗВО “Вінницька академія

безперервної освіти”

 к.т.н., доц. Рябоконт О.В.

“5” вересня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА**  
**вибіркового освітнього компонента**  
**“Екологічний туризм і рекреація”**  
**освітньо-професійної програми “Екологія”**

|                      |                       |
|----------------------|-----------------------|
| <b>підготовки</b>    | Магістра              |
| <b>галузі знань</b>  | 10 “Природничі науки” |
| <b>спеціальності</b> | 101 “Екологія”        |
| <b>кваліфікації</b>  | “Магістр з екології”  |

Вінниця – 2024

Робоча програма вибіркового освітнього компонента “ Екологічний туризм і рекреація ” для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 101 “Екологія” галузі знань 10 “Природничі науки”. Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”. 2024. 23 с.

*Програму розробила:* Рябоконт О.В. – к.г.н. (за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів), доцент, доцент кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

#### **Рецензенти:**

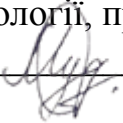
**Гудзевич Анатолій Васильович** – доктор географічних наук, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського;

**Мудрак Олександр Васильович** – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента “ Екологічний туризм і рекреація ” затверджена на засіданні кафедри екології, природничих та математичних наук

Робоча програма вибіркового освітнього компонента “Екологічне інспектування” затверджена на засіданні кафедри екології, природничих та математичних наук

Протокол № 7 від “10” липня 2024 р.

Завідувач кафедри екології, природничих та математичних наук,  
д.с.-г.н., професор  Мудрак О.В.

“10” липня 2024 р.

Гарант ОПП “Екологія” для другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 101 “Екологія” галузі знань 10 “Природничі науки”  
професор  О.В. Мудрак

© Рябоконт О.В., 2024 р.



## ЗМІСТ

|                                                                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Перелік скорочень, термінів і словосполучень.....                                                                     | 4  |
| 1. Мета і завдання вибіркового освітнього компонента<br>(навчальної дисципліни).....                                  | 5  |
| 2. Компетентності та очікувані програмні результати навчання.....                                                     | 6  |
| 3. Передумови для вивчення вибіркового освітнього компонента<br>(навчальної дисципліни).....                          | 7  |
| 4. Опис вибіркового освітнього компонента (навчальної дисципліни).....                                                | 7  |
| 5. Програма вибіркового освітнього компонента<br>(навчальної дисципліни).....                                         | 8  |
| 6. Структура вибіркового освітнього компонента (навчальної дисципліни).....                                           | 11 |
| 7. Мета, види, організація та зміст самостійних занять здобувачів<br>вищої освіти другого (магістерського) рівня..... | 12 |
| 8. Методи навчання.....                                                                                               | 14 |
| 9. Методи контролю.....                                                                                               | 15 |
| 9.1. Форми і методи контролю, розподіл балів.....                                                                     | 15 |
| 9.2. Критерії оцінювання результатів навчання.....                                                                    | 16 |
| 10. Методичне забезпечення освітнього компонента.....                                                                 | 17 |
| 11. Рекомендовані джерела інформації.....                                                                             | 17 |

## ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни “Екологічний туризм” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки “Магістра” галузі знань 10 “Природничі науки” спеціальності 101 “Екологія”.

**Об’єкт дослідження** – передумови формування екологічного туризму на основі науково-методичних принципів, підходів, індикаторів.

**Предметом** вивчення навчальної дисципліни є положення, принципи і підходи до розвитку екологічного туризму, які розкривають усі особливості розвитку краєзнавчих досліджень на території України і Поділля як в минулому, так і на сьогоdnішньому етапі розвитку суспільства та можливість їх застосування для потреб туристичної галузі.

**Міждисциплінарні зв’язки:** збалансоване природокористування; екологічний менеджмент і аудит; збереження і відтворення біорізноманіття; управління в природоохоронній діяльності; екологічна паспортизація; екологічна освіта і культура для сталого розвитку; антропогенний вплив на природні екосистеми; соціально-екологічний моніторинг; стратегія сталого розвитку.

### 1. Мета і завдання навчальної дисципліни

**Мета:** здатність використовувати принципи і підходи розвитку екологічного туризму в професійній і соціальній діяльності;

здатність застосовувати індикатори екологічного туризму для обґрунтування і прийняття науково-обґрунтованих рішень.

#### **Завдання:**

- вивчення основних завдань і цілей екологічного туризму;
- оволодіння студентами базовими знаннями щодо понять і принципів екологічного туризму;
- визначення тенденції розвитку екологічного туризму в світі;
- виокремлення якісних і кількісних критеріїв стійкості розвитку екологічного туризму;
- визначення економічних, соціально-політичних та етичних засад розвитку екологічного туризму;
- ознайомлення з міжнародним і національним законодавством, що стосується екологічного туризму;
- розкриття наукових еколоґо-туристичних проблем (раціонального використання природних ресурсів, захист довкілля від забруднення, збереження біотичного і ландшафтного різноманіття);
- виховання почуття відповідальності за стан довкілля, усвідомлення людини як частки природи, свідомості щодо необхідності дотримання природоохоронного законодавства;
- здобуття відповідного обсягу теоретичних знань орієнтованих на майбутню галузеву екологічну і природоохоронну діяльність;
- розвиток усвідомлення реальності екологічної кризи і шляхів її запобігання;
- визначення шляхів і методів оптимізації взаємовідносин з природою, підвищення ефективності природокористування та охорони довкілля;

**Методологічною** основою викладання дисципліни є нормативно-правова база з екологічного туризму, науково-навчальна і науково-методична література, освітні програми, статистичні дані, картографічні матеріали, інформаційні моделі.

Навчальний курс “Екологічний туризм” передбачає формування у студентів основних підходів і принципів екологічного туризму, стан їх виконання в Україні, міжнародний підхід до реалізації, практичні механізми їх реалізації, організаційно-управлінські аспекти природоохоронної діяльності, забезпечення належного рівня екологічної безпеки України та формування й реалізація ефективної екологічної політики різних рівнів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- теоретичні положення і методологічні основи екологічного туризму;
- нормативно-законодавчу міжнародну і вітчизняну базу, яка реалізує розвиток екологічного туризму;
- стратегію розвитку екологічного туризму, її сутність;
- систему планувальних, організаційно-правових, економічних, та інших підходів до розвитку екологічного туризму;
- основні глобальні еколого-туристичні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення;
- основні закономірності розвитку екологічного туризму;
- взаємозв'язки між соціальними, екологічними і економічними факторами розвитку суспільства;
- цілі розвитку екологічного туризму та шляхи їх реалізації;
- умови розвитку екологічного туризму, спрямовані на створення повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних);
- умови і управлінські механізми забезпечення прогресивного соціально-економічного розвитку суспільства з врахуванням екологічних обмежень;
- організаційні механізми оптимізації взаємодії людини і природи;
- екологічні проблеми України та шляхи їх подолання;
- основні напрями державної екологічної політики в контексті розвитку екологічного туризму;
- особливості формування місцевого плану дій з охорони довкілля.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **вміти**:

- використовувати теоретико-методологічну базу для розвитку екологічного туризму;
- розраховувати локальні та регіональні індикатори екологічного туризму;
- здійснювати моніторингові дослідження природних екосистем;
- обґрунтовувати рішення, пов'язані з розвитком екологічного туризму;
- формувати плани дій для збалансованого розвитку екологічного туризму в (громаді) регіоні з перспективою розробки екологічних паспортів;
- впроваджувати рішення, необхідні для забезпечення просвітницької діяльності в умовах інформаційного суспільства;
- розробляти природоохоронні заходи з урахуванням конкретних умов;
- використовувати отримані знання у своїй діяльності, пропагувати екологічну освіту і культуру та освіту для сталого розвитку;
- на підставі аналізу результатів моніторингових спостережень за станом довкілля розробляти рекомендації щодо оптимізації природокористування;

- вдосконалювати навички аналізу, синтезу й інтерпретації екологічної інформації та використання її в туристичній сфері;
- передбачати наслідки згубної дії на навколишнє природне середовище непродуманої туристичної діяльності;

**2. Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньої програми:**

| № з/п | Результати навчання                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Компетентності                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1.    | <i>Знати</i> теоретичні положення і методологічні основи екологічного туризму;<br><i>Вміти</i> використовувати теоретико-методологічні основи екологічного туризму для планування туристичної діяльності                                                                                                                                       | Наявність глибоких обґрунтованих знань в галузі екологічного туризму, детальне розуміння процесів, що протікають в туристичній сфері                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 2.    | <i>Знати</i> світові і державні еколого-рекреаційні ресурси<br><i>Вміти</i> використовувати при вирішенні практичних завдань основні заходи охорони об'єктів і територій природно-заповідного фонду                                                                                                                                            | Розуміння структури природно-заповідного фонду України. На підставі аналізу результатів моніторингових спостережень за станом довкілля розробляти рекомендації щодо оптимізації природокористування для туристичної галузі.<br>Розробляти природоохоронні заходи з урахуванням конкретних умов для кожного туристичного об'єкта                                                                   |
| 3.    | <i>Знати:</i> негативні наслідки масового туризму для компонентів навколишнього природного середовища;<br>основні характеристики сучасного екологічного туризму<br><i>Вміти:</i> застосувати екологічні знання при організації еколого-туристичної діяльності;<br>розробити заходи щодо оптимального використання еколого-туристичних ресурсів | Здатність передбачати наслідки згубної дії на навколишнє природне середовище непродуманої туристичної діяльності.<br>Вдосконалювати навички аналізу, синтезу й інтерпретації екологічної інформації та використання її в туристичній сфері.<br>Використовувати отримані знання у своїй діяльності, пропагувати екологічну освіту і культуру та освіту для сталого розвитку туристичної діяльності |
| 4.    | <i>Знати</i> види і форми екологічного туризму та принципи організації еколого-туристичної діяльності.<br><i>Вміти</i> приймати оптимальні рішення для розвитку екологічного туризму                                                                                                                                                           | Здатність, на підставі опрацьованих літературних та картографічних джерел розробляти маршрути.<br>Здатність до ініціювання інноваційних комплексних екологічних проєктів, заходів і рекомендацій стосовно розвитку й популяризації екологічного туризму                                                                                                                                           |

## 2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

### НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

**Тема 1. Вступ до предмету “Екологічний туризм”. Основні поняття і визначення екологічного туризму. Об’єкт, предмет і основні завдання екологічного туризму**

Рациональне використання природи в процесі туристичної діяльності. Основні принципи розвитку екологічного туризму. Шляхи формування нових поглядів і підходів у взаємовідносинах між суспільством і природою. Обґрунтування

необхідності гармонійного взаємозв'язку між людиною і природою. Поняття терміну “екологічний туризм”. Екологічний туризм як інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності спрямований на гармонізацію відносин між туристами, туроператорами, природним середовищем та місцевими громадами, що реалізується через екологізацію всіх видів туристської діяльності, охорону природи, екологічну освіту та виховання.

Основні поняття і визначення “екологічного туризму”. Структура дисципліни та її місце у системі наук. Мета, об'єкт, предмет, цілі й основні завдання екологічного туризму. Оцінка сучасних еколого-туристичних проблем. Особливості вирішення проблем екологічного туризму.

Основні принципи екологічного туризму. Види екологічного туризму.

## **Тема 2. *Нормативно законодавча база екологічного туризму***

Закон України “Про туризм” (1995), “Про природно-заповідний фонд України” (1992), “Про підприємництво” (1991), “Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб – підприємців” (2003).

Мета використання об'єктів природно-заповідного фонду: природоохоронна; науково-дослідна; оздоровча і рекреаційна; освітньо-виховна для потреб розвитку екологічного туризму.

## **Тема 3. *Історія виникнення екологічного туризму***

Перші навколосвітні подорожі, як елементи екотуризму. Перший альпійський клуб у Великій Британії в 1857 р. Віденське товариство “Друзі природи”. Створення перших заповідних територій. Національне географічне товариство, журнал “National Geographic”, Кримський гірський клуб (згодом змінив свою назву на Кримсько-Кавказький гірський клуб). Гуртки пластунів, бердвотчинг (birdwatching), Конвенція про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини. Перші екологічні тури. Екологічні готелі та їх попит серед туристів. Екологічна періодична література. Організація ЮНЕП (спрямована на посилення уваги до стану довкілля), Міжнародний екотуристичний союз – The International Ecotourism Society (скорочено – TIES), Міжнародний союз з охорони природи (МСОП), Всесвітнього фонду дикої природи World Wild Fond, (скорочено WWF), Національний екологічний центр України (НЕЦУ), Всеукраїнська екологічна ліга (ВЕЛ), “7 природних чудес України”, міжнародні екосвята.

## **Тема 4. *Функції екотуризму. Ресурси екотуризму. Вимоги до екотуризму***

Функції екотуризму: оздоровча; пізнавальна; економічна; виховна; природоохоронна. Види екоресурсів природного та природно-антропогенного походження. Геологічні і орографічні. Кліматичні. Водні. Флористичні. Фауністичні. Ландшафтні. Ботанічні сади. Зоопарки. Дендропарки. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Безпека туристів і мінімізація негативного впливу на природу. Відповідна організація турів та інфраструктури. Мінімальний вплив туристів на довкілля. Об'єкти, зведені для обслуговування екотуристів. Мінімальний вплив на довкілля транспортних засобів.

## **НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ**

## **Тема 5. *Туристична картографія як основний методологічний засіб екологічного туризму***

Зародження і розвиток спеціальної туристичної картографії. Картографія як стародавня наука. Початки наукової картографії. Дві головні тенденції розвитку



сучасної картографії: як інженерно-технічна галузь знань; як пізнавальна наука. Завдання географічної картографії: картографічна інтерпретація географічних даних; картографічне моделювання географічних явищ і процесів; картографічне забезпечення охорони природи, освоєння нових земель, промислового і цивільного будівництва, розвитку енергетики тощо. Туристична картографія як спеціальна картографічна дисципліна. Сучасний стан туристичної картографії в Україні. Туристична карта: мета створення, вимоги, що ставляться до туристичної карти. Значення географічних карт для науки і практики. Особлива група карт – карти туристичні. Класифікація туристичних карт. Різноманітність класифікації туристичних карт. Різноаспектність туристичних карт як основа для створення туристичних атласів. Зміст легенди туристичної карти. Спеціальні умовні позначення та їх використання на туристичній карті. Основна мета і зміст туристичних карт.

Класифікація туристичних маршрутів за критеріями:

- територіальний: протяжність території, по якій вони прокладені, далекобіжні (міжнародні, національні, регіональні), ближні, місцеві;
- засобом пересування: пішохідні, велосипедні, лижні, водні, кінні, комбіновані;
- тривалістю: короткотермінові, багатоденні;
- метою подорожі: навчальні, пізнавальні (екскурсійні, краєзнавчі, екологічні), оздоровчі (рекреаційні), спортивні, екстремальні тощо.

Класифікація спортивних туристичних маршрутів за категоріями складності маршрутно-кваліфікаційними комісіями (МКК) при федераціях спортивного туризму.

#### Тема 6. **Фортифікації замки монастирі як еколого-туристичні об'єкти**

Стан вивченості замків і фортець України. Замки і монастирі як найбільші за розмірами історичні споруди в забудові населених пунктів.

Класифікація оборонних споруд. Законодавство України про охорону культурної спадщини. Класифікація оборонних споруд України за Орестом Мацюком: давньоруські укріплені городи; міста-фортеці; замки; оборонні монастирі; церкви, костели, синагоги; військові укріплення; сторожові вежі; оборонні дзвіниці.

Класифікація за О.В. Бейдиком. Розділення на чотири охоронно-функціональні класи: А, Б, В, Г. Використання замків і фортець у екологічному туризмі.

#### Тема 7. **Курортні ресурси України**

Природні умови формування бальнеологічних ресурсів України. Поділ мінеральних вод на основні бальнеологічні групи:

Група А. Води без специфічних компонентів та властивостей.

Група Б. Води вуглекислі.

Група В. Води сульфідні.

Група Г. Води залізисті, миш'яковисті або миш'якові з високим вмістом марганцю, міді, алюмінію

Група І. Води бромні, йодні та з високим вмістом органічних речовин. Група Д. Радонові (радіоактивні).

Поділ за генезисом на чотири генетичні типи: торфові; мулові-сульфідні; сапропелеві; сопочні.

Класифікація курортів України. Закон України «Про курорти» від 5.10 2000 р. №

2026. Визначення правових, організаційних, економічних та соціальних засад розвитку курортів в Україні. Офіційне тлумачення основних курортологічних понять. Поділ курортів України за характером природних лікувальних ресурсів на: а) курорти державного значення; б) курорти місцевого значення.

За медичною спеціалізацією курорти України поділяються на: а) курорти загального призначення; б) спеціалізовані курорти для лікування конкретних захворювань. Медичний профіль (спеціалізація курортів) та його визначається з урахуванням властивостей природних лікувальних ресурсів (ст. 5 Закону України «Про курорти»).

Класифікація курортів України за характером природних лікувальних вод на типи (або профілі): бальнеологічні курорти; грязеві курорти; кліматичні курорти; курорти з кількома лікувальними факторами.

#### Тема 8. *Основні форми еколого-туристичної роботи*

Основні форми еколого-туристичної роботи з учнями: прогулянки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, зльоти, експедиції.

Прогулянка як найпростіша форма еколого-туристичної роботи. Прогулянки як основна форма еколого-туристичної роботи з учнями.

Екскурсія як форма еколого-туристичної роботи. Основні методи роботи на екскурсіях: групові спостереження та їх поєднання із самостійною роботою учнів.

Подорожі та походи як тривала за часом і складніша форма еколого-туристичної роботи. Естафета як форма дитячого екологічного туризму.

Зльоти як форма обміну досвідом і підбивання підсумків еколого-туристичної роботи. Експедиції як найскладніша форма еколого-туристичної роботи, що передбачає проведення певних наукових досліджень.

#### Тема 9. *Об'єкти природно-заповідного фонду як центри розвитку екологічного туризму*

Загальна характеристика об'єктів і територій природно-заповідного фонду.

Біосферні заповідники: Чорноморський біосферний заповідник; Дунайський біосферний заповідник; Карпатський біосферний заповідник; Чорнобильський радіаційно-екологічний.

Природні заповідники: Черемський природний заповідник; Рівненський природний заповідник; Поліський природний заповідник; Древлянський природний заповідник; Природний заповідник “Медобори”; Природний заповідник “Розточчя”; Природний заповідник “Торгани”; Канівський природний заповідник; Природний заповідник “Михайлівська цілина”; Дніпровсько-Орільський природний заповідник; Природний заповідник “Єланецький степ”; Український степовий природний заповідник; Кримський природний заповідник; Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник “Мис Март'ян”; Казантипський природний заповідник; Карадазький природний заповідник; Опускський природний заповідник.

Національні природні парки (НПП). Шацький НПП. НПП “Прип'ять-Стохід”. НПП “Цуманська пуща”. Дермансько-Острозький НПП. Яворівський НПП. НПП “Північне Поділля”. НПП “Сколівські Бескиди”. НПП “Кременецькі гори”. НПП “Подільські Товтри”. НПП “Мале Полісся”. НПП “Дністровський каньйон”. Галицький НПП. НПП “Синьогора”. НПП “Гуцульщина”. Карпатський НПП. НПП “Верховинський”. Ужанський НПП. НПП “Зачарований край”. НПП “Синевир”.

НПП “Черемоський”. НПП “Вижницький”. НПП “Хотинський”. НПП “Голосіївський”. НПП “Білоозерський”. НПП “Залісся”. Ічнянський НПП. Мезинський НПП. НПП “Деснянсько-Старогутський”. НПП “Гетьманський”. НПП “Пирятинський”. НПП “Нижньосульський”. Слобожанський НПП. НПП “Гомільшанські ліси”. Дворічанський НПП. НПП “Святі Гори”. НПП “Меотида”. НПП “Кармелюкове Поділля” Нижньодністровський НПП. НПП “Тузовські лимани”. НПП “Бузький Гард”. НПП “Білобережжя Святослава”. НПП “Олешківські піски”. НПП “Джарилгацький”. Азово-Сиваський НПП. НПП “Великий Луг”. Приазовський НПП. НПП “Чарівна Гавань”.

Регіональні ландшафтні парки. Заказники. Ботанічні сади і дендропарки.

#### Тема 10. *Розвиток екологічного туризму в світі. Стратегічні напрямки розвитку екологічного туризму. Безпека в еколого-туристичній діяльності*

Формування безпечних умов для проведення екологічних турів. Погодні умови та їх важливість при плануванні подорожі. Основні правила харчування при проведенні екологічних маршрутів. Екологічна стежка як важлива складова в розвитку екологічного туризму. Проектування туру. Формування туристичного продукту. Просування туристичного продукту. Екологічний туризм в Європі. Екологічний туризм в Північній Америці. Екологічний туризм в Південній Америці. Екологічний туризм в Африці. Екологічний туризм в Австралії. Екологічний туризм в Азії

### 3.Опис навчальної дисципліни

“Екологічний туризм”

| Галузь знань, спеціальність, кваліфікація, освітній ступінь       |                                                           |                       |
|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|-----------------------|
| Галузь знань                                                      | 10 “Природничі науки”                                     |                       |
| Спеціальність                                                     | 101 “Екологія”                                            |                       |
| Кваліфікація                                                      | “Магістр з екології, викладач екології і природознавства” |                       |
| Освітній ступінь                                                  | Магістр                                                   |                       |
| Характеристика навчальної дисципліни                              |                                                           |                       |
| Вид                                                               | За вибором студента                                       |                       |
| Загальна кількість годин                                          | 120                                                       |                       |
| Кількість кредитів ECTS                                           | 4                                                         |                       |
| Кількість змістових частин (атестацій)                            | -                                                         |                       |
| Курсовий проект (робота)<br>(якщо є в робочому навчальному плані) | -                                                         |                       |
| Форма контролю                                                    | Залік                                                     |                       |
| Показники навчальної дисципліни для заочної форм навчання         |                                                           |                       |
|                                                                   | денна форма навчання                                      | заочна форма навчання |

|                                                                                                 |                |                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|------------------|
| Рік підготовки                                                                                  | 1,5            | 1,5              |
| Семестр                                                                                         | 2              | 2                |
| Лекційні заняття                                                                                | 36 год         | 8 год            |
| Практичні, семінарські заняття                                                                  | 18 год         | 4 год            |
| Лабораторні заняття                                                                             | -              | -                |
| Самостійна робота                                                                               | 66 год         | 108 год          |
| Індивідуальні науково-дослідні завдання: презентації, реферати                                  |                |                  |
| Кількість тижневих годин для різних форм навчання:<br>аудиторних<br>самостійної роботи студента | 3 год<br>4 год | 1 год.<br>6 год. |

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 54:66 – 45%; 55%

для заочної форми навчання – 12:108 – 10%; 90%

#### 4. Структура навчальної дисципліни

| Назви змістових частин і тем                                                                                                                                        | Кількість годин |              |   |     |     |      |              |              |    |     |     |      |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------|---|-----|-----|------|--------------|--------------|----|-----|-----|------|
|                                                                                                                                                                     | денна форма     |              |   |     |     |      | Заочна форма |              |    |     |     |      |
|                                                                                                                                                                     | усього          | у тому числі |   |     |     |      | усього       | у тому числі |    |     |     |      |
|                                                                                                                                                                     |                 | л            | п | лаб | інд | с.р. |              | л            | п  | лаб | інд | с.р. |
| 1                                                                                                                                                                   | 2               | 3            | 4 | 5   | 6   | 7    | 8            | 9            | 10 | 11  | 12  | 13   |
| <b>Науково-методичні засади екологічного туризму</b>                                                                                                                |                 |              |   |     |     |      |              |              |    |     |     |      |
| <u>Тема 1</u><br>Вступ до предмету “Екологічний туризм”. Основні поняття і визначення екологічного туризму. Об’єкт, предмет і основні завдання екологічного туризму | 10              | 2            | 2 |     |     | 6    | 16           | 2            | 2  |     |     | 12   |
| <u>Тема 2</u><br>Нормативно-законодавча база екологічного туризму                                                                                                   | 10              | 4            |   |     |     | 6    | 14           |              |    |     |     | 12   |
| <u>Тема 3</u><br>Історія виникнення екологічного туризму                                                                                                            | 12              | 4            | 2 |     |     | 6    | 14           |              |    |     |     | 14   |
| <u>Тема 4</u><br>Функції екотуризму. Ресурси екотуризму. Вимоги до екотуризму                                                                                       | 12              | 4            | 2 |     |     | 6    | 14           | 2            |    |     |     | 12   |
| <b>Науково-практичні засади екологічного туризму</b>                                                                                                                |                 |              |   |     |     |      |              |              |    |     |     |      |
| <u>Тема 5</u><br>Туристична картографія як основний методологічний засіб                                                                                            | 12              | 4            | 2 |     |     | 6    | 10           | 2            |    |     |     | 10   |

|                                                                                                                                                                   |     |    |    |  |  |    |     |   |   |  |  |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|----|----|--|--|----|-----|---|---|--|--|-----|
| екологічного туризму                                                                                                                                              |     |    |    |  |  |    |     |   |   |  |  |     |
| <u>Тема 6</u><br>Фортеці замки монастирі як<br>еколого-туристичні об'єкти                                                                                         | 10  | 2  | 2  |  |  | 6  | 10  |   |   |  |  | 10  |
| <u>Тема 7</u><br>Курортні ресурси України                                                                                                                         | 12  | 2  | 2  |  |  | 8  | 10  |   |   |  |  | 10  |
| <u>Тема 8</u><br>Основні форми<br>еколого-туристичної роботи                                                                                                      | 12  | 4  | 2  |  |  | 6  | 12  |   |   |  |  | 10  |
| <u>Тема 9</u><br>Об'єкти і території<br>природно-заповідного фонду                                                                                                | 14  | 4  | 2  |  |  | 8  | 12  |   |   |  |  | 10  |
| <u>Тема 10</u><br>Розвиток екологічного туризму<br>в світі. Стратегічні напрямки<br>розвитку екологічного туризму.<br>Безпека в еколого-туристичній<br>діяльності | 16  | 6  | 2  |  |  | 8  | 10  | 2 | 2 |  |  | 8   |
| <b>Усього годин</b>                                                                                                                                               | 120 | 36 | 18 |  |  | 66 | 120 | 8 | 4 |  |  | 108 |

### 5. Теми семінарських занять

| №<br>з/п | Назва теми                       | Кількість<br>годин |
|----------|----------------------------------|--------------------|
|          | Не передбачено навчальним планом |                    |

### 6. Теми практичних занять

| №<br>з/п | Назва теми                                                                                                                                         | Кількість<br>годин |
|----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 1        | Вступ до предмету “Екологічний туризм”. Основні поняття і визначення екологічного туризму. Об'єкт, предмет і основні завдання екологічного туризму | 2                  |
| 2        | Нормативно -законодавча база екологічного туризму                                                                                                  | 2                  |
| 3        | Історія виникнення екологічного туризму                                                                                                            | 2                  |
| 4        | Функції екотуризму. Ресурси екотуризму. Вимоги до екотуризму                                                                                       | 2                  |
| 5        | Туристична картографія як основний методологічний засіб екологічного туризму.                                                                      | 2                  |
| 6        | Фортеці замки монастирі як еколого-туристичні об'єкти.                                                                                             | 2                  |
| 7        | Курортні ресурси України.                                                                                                                          | 2                  |
| 8        | Основні форми еколого-туристичної роботи.                                                                                                          | 2                  |
| 9        | Об'єкти природно-заповідного фонду.                                                                                                                | 2                  |
| 10       | Розвиток екологічного туризму в світі. Стратегічні напрямки розвитку екологічного туризму. Безпека в еколого-туристичній діяльності.               | 2                  |

### 7. Теми лабораторних занять

| №<br>з/п | Назва теми | Кількість<br>годин |
|----------|------------|--------------------|
|----------|------------|--------------------|

|  |                                  |  |
|--|----------------------------------|--|
|  | Не передбачено навчальним планом |  |
|--|----------------------------------|--|

## 8. Самостійна робота

| № з/п        | Назва теми                                                                                                                                                                                                          | Кількість годин |
|--------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 1.           | Екологічне виховання й екологічна просвіта туристів у процесі туристичних подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі | 8               |
| 2.           | Моделювання екологічних маршрутів по території Вінницької області                                                                                                                                                   | 8               |
| 3.           | Географія центрів екологічного туризму світу                                                                                                                                                                        | 8               |
| 4.           | Географія центрів екологічного туризму України                                                                                                                                                                      | 8               |
| 5.           | Розробка екологічних турів територією України                                                                                                                                                                       | 8               |
| 6.           | Розробка програми роботи літнього екологічного табору                                                                                                                                                               | 8               |
| 7.           | Розробка моделі екологічного готелю                                                                                                                                                                                 | 8               |
| 8.           | Розробка екостежин своєї місцевості                                                                                                                                                                                 | 8               |
| 9.           | Туристичні фірми, які спеціалізуються з екологічного туризму                                                                                                                                                        | 8               |
| 10.          | Стратегії розвитку екологічного туризму                                                                                                                                                                             | 8               |
| <b>Разом</b> |                                                                                                                                                                                                                     | <b>80</b>       |

## 9. Індивідуальні науково-дослідні завдання

*Реферати як форма творчої індивідуальної науково-дослідної роботи студентів*

Реферат – це одна із найактивніших форм поглибленого вивчення окремих тем і розділів програмного чи позапрограмного матеріалу дисципліни. Вона спонукає студентів до пошуку й опрацювання літератури з обраної теми; виховує навички роботи з літературними джерелами; вчить аналізувати й використовувати літературні відомості при написанні реферату. Творче осмислене поєднання знань і розумінь студента з літературними, допоможе у засвоєнні матеріалу, підвищить зацікавленість дисципліною. Лише таким шляхом можна оволодіти професійними теоретичними знаннями і практичними навичками.

### *Теми рефератів (презентацій)*

1. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні.
2. Перспективи розвитку екологічного туризму в світі.
3. Особливості страхування в туризмі.
4. Правила проведення рекламної компанії та імідж на підприємстві.
5. Програмне забезпечення в сфері туризму.
6. Ліцензування туристичної діяльності.
7. “7 чудес світу.”
8. “7 чудес України.”
9. Рекреаційні можливості Поділля (Вінницька, Хмельницька і Тернопільська області).
10. Рекреаційні можливості Карпатського регіону (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області).
11. Сільський зелений туризм та перспективи його розвитку на Поділлі (Вінницька, Хмельницька і Тернопільська області).

12. Сільський зелений туризм та перспективи його розвитку в Карпатському регіоні (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області).
13. Екскурсійний туризм на Поділлі (Вінницька, Хмельницька і Тернопільська області): перспективи розвитку.
14. Екскурсійний туризм в Карпатському регіоні (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області).
15. Екскурсійний туризм в Причорноморському регіоні (Одеська, Миколаївська, Херсонська і Запорізька області).
16. Сучасний стан та особливості розвитку екскурсійного туризму на Слобожанщині.
17. Національні природні парки, як об'єкти туризму.
18. Історико-культурні заповідники Поділля та їх сучасний стан.
- 19.** Сучасні вимоги до проведення краєзнавчих досліджень школярів.
20. Сучасний рівень розвитку екологічного туризму в Україні
21. «Хартія туризму» та її основні положення.
- 22.** Роль та значення Всесвітньої туристичної організації.
23. Техніка безпеки під час проведення туристичних походів та екскурсій.
24. Особливості організації харчування під час туристичних подорожей.
- 25.** Львів – туристична «Мекка» України.
26. Туристичні можливості Національного природного парку “Подільські Товтри” і “Кармелюкове Поділля”.
27. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Вінницької області та їх рекреаційні можливості.
28. Природний заповідник «Медобори» та перспективи розвитку на його території сільського зеленого туризму.
29. Геологічні пам'ятки Поділля та їх екскурсійне значення.
- 30.** Екскурсійні об'єкти м. Вінниці.

### **10. Методи навчання**

1. *Методи організації і здійснення навчальної діяльності* (словесні, наочні, практичні, репродуктивні та проблемні, індуктивні і дедуктивні, самостійної роботи та роботи під керівництвом викладача);
  - словесні методи (розповідь-пояснення, бесіда, лекція);
  - наочні (показ, демонстрація таблиць, малюнків, схем, слайдів);
  - практичні (практичні роботи, виконання ІНДЗ, реферати студентів).
2. *За характером взаємодії суб'єктів навчального процесу:*
  - пояснювально-ілюстративний метод (лекція з використанням мультимедіа, таблиць);
  - репродуктивний метод (термінологічна робота, повторення лекційного матеріалу на практичних заняттях);
  - метод проблемного викладу (проблемні ситуації, дискусії, запитання);
  - частково-пошуковий або евристичний метод (підготовка реферативного завдання, виконання розрахункової роботи);
  - дослідницький метод (аналіз літератури, виконання практичних завдань).
3. *Методи стимулювання і мотивації навчання:*

методи формування інтересу - пізнавальні ігри, аналіз життєвих ситуацій, створення ситуацій успіху;

методи формування обов'язку і відповідальності в навчанні – роз'яснення суспільної і особистісної значущості навчання, пред'явлення педагогічних вимог.

### **11. Форми навчання**

Лекційні заняття, практичні заняття, самостійна робота, робота з рефератами і презентаціями, участь в конференціях і круглих столах, оформлення наукових робіт (статті, тези).

### **12. Контроль якості знань студентів**

опитування (усно); тематичне й модульне тестування (письмово); комп'ютерне тестування; індивідуальне науково-дослідне завдання; письмові самостійні й контрольні роботи; написання рефератів і курсової роботи; колоквиуми; складання заліку.

Форми і методи поточного контролю

*Методи контролю і самоконтролю* (усний і письмовий контроль, практичні роботи, фронтальний і диференційований, поточний і підсумковий).

З метою оцінювання результатів навчальних досягнень студента робочою програмою передбачено поточний контроль знань студентів.

Основними формами поточного контролю є:

вхідний контроль (з метою визначення рівня знань студентів, набутих на попередньому етапі підготовки);

контроль на аудиторних заняттях (усне або письмове опитування) та вчасне і правильне виконання практичної роботи;

контроль самостійної роботи;

контроль індивідуальної науково-дослідної роботи;

модульний контроль у вигляді письмових завдань.

Підсумковий семестровий контроль виставляється за результатами поточної успішності.

Поточна успішність в дисципліні оцінюється від 0 до 100 балів. Якщо за результатом поточного контролю студент набрав від 0 до 34 балів, він повинен пройти повторне вивчення навчальної дисципліни відповідно до порядку визначеного в Академії, від 35 до 59 балів – не отримує заліку з можливою ліквідацією академічної заборгованості, 60 і більше балів – отримує залік з диференціацією за балами відповідно до шкали ЄКТС.

#### **Розподіл балів за поточну успішність**

| Вид контролю/Кількість контрольних заходів за семестр                                       | Максимальна кількість балів за один вид контролю | Загальна сума балів |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|---------------------|
| Контроль на практичних аудиторних заняттях / за 1 заняття                                   | до 5 балів                                       | до 50 балів         |
| Контроль самостійної роботи. Пошук, підбір і огляд літературних джерел за заданою тематикою | до 1 бала                                        | до 10 балів         |
| Контроль індивідуальної роботи. Виконання індивідуальних завдань                            | до 5 балів                                       | до 10 балів         |
| Модульний контроль. Виконання тестової контрольної роботи                                   |                                                  | до 20 балів         |



|                                                                                     |             |              |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-------------|--------------|
| Заохочувальні бали за участь у конференції, гуртках, наукових конкурсах, олімпіадах | до 10 балів | до 10 балів  |
| РАЗОМ:                                                                              |             | до 100 балів |

*Форми і методи підсумкового контролю.*

Підсумкову атестацію включає семестровий контроль у формі заліку. Підсумкова оцінка за опанування курсу визначається як середньоарифметична від поточного та підсумкового оцінювання.

*Критерії оцінювання знань студентів*

Розподіл балів, які отримують студенти

| Поточний контроль  |                    | Рейтинг з навчальної роботи $R_{НР}$ | Рейтинг з додаткової роботи $R_{ДР}$ | Рейтинг штрафний $R_{ШТР}$ | Підсумкова атестація (залік) | Загальна кількість балів |
|--------------------|--------------------|--------------------------------------|--------------------------------------|----------------------------|------------------------------|--------------------------|
| Змістова частина 1 | Змістова частина 2 |                                      |                                      |                            |                              |                          |
| 0-100              | 0-100              | 0-70                                 | 0-20                                 | 0-5                        | 0-30                         | 0-100                    |

**Примітки.** 1. Відповідно до “Положення про кредитно-трансферну систему навчання”, рейтинг студента з навчальної роботи  $R_{НР}$  стосовно вивчення дисципліни визначається за формулою:

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R_{ЗМ}^{(1)} \cdot K_{ЗМ}^{(1)} + \dots + R_{ЗМ}^{(n)} \cdot K_{ЗМ}^{(n)})}{K_{ДИС}} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

де  $R_{ЗМ}^{(1)}, \dots, R_{ЗМ}^{(n)}$  – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;  $n$  – кількість змістових модулів;  $K_{ЗМ}^{(1)}, \dots, K_{ЗМ}^{(n)}$  – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;  $K_{ДИС} = K_{ЗМ}^{(1)} + \dots + K_{ЗМ}^{(n)}$  – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі;  $R_{ДР}$  – рейтинг з додаткової роботи;  $R_{ШТР}$  – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти  $K_{ЗМ}^{(1)} = \dots = K_{ЗМ}^{(n)}$ . Тоді вона буде:

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R_{ЗМ}^{(1)} + \dots + R_{ЗМ}^{(n)})}{n} + R_{ДР} - R_{ШТР}.$$

**Рейтинг з додаткової роботи  $R_{ДР}$**  додається до  $R_{НР}$  і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається студентам рішенням кафедріза виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань студентів з дисципліни.

**Рейтинг штрафний  $R_{ШТР}$**  не перевищує 5 балів і віднімається від  $R_{НР}$ . Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для студентів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

| Сума балів за всі види навчальної діяльності | Оцінка ECTS | Оцінка за національною шкалою                      |            |
|----------------------------------------------|-------------|----------------------------------------------------|------------|
|                                              |             | для екзамену, курсового проекту (роботи), практики | для заліку |
| 90 – 100                                     | A           | відмінно                                           | зараховано |
| 82-89                                        | B           | добре                                              |            |
| 74-81                                        | C           |                                                    |            |
| 64-73                                        | D           |                                                    |            |
| 60-63                                        | E           | задовільно                                         |            |

|       |           |                                                            |                                                             |
|-------|-----------|------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| 35-59 | <b>FX</b> | незадовільно з можливістю повторного складання             | не зараховано з можливістю повторного складання             |
| 0-34  | <b>F</b>  | незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни | не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни |

### 13. Методичне забезпечення

1. Рябоконь О.В. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни “Екологічний туризм”. Вінниця: Видавничий відділ КВНЗ “ВАНУ”, 2019. 30 с.

### 14. Рекомендована література

#### Основна

1. Агролісівництво: еколого-збалансований розвиток: навч. посіб. (гриф МОНУ лист №22.01/10-1716 від 08.05.2019 р.) / О.Т. Урушадзе, Т.Ф. Урушадзе, О.М. Нагорнюк, О.В. Мудрак, О.І. Дребот; за ред. акад. НААНУ О.І. Фурдичка. Тбілісі-Київ-Херсон: ВД “Гельветика”, 2019. 482 с.
2. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2008. 286 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2011. 462 с.
4. Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2013. 572 с.
5. Визначні пам'ятки Вінниччини: Альбом / В. Соколовий, І. Івасюк, К. Висоцька, О. Дернова, Ю. Зінько, М. Копачевський, О. Мудрак, Л. Стефанков, Т. Яременко [4-е вид.]. Вінниця: Віноблдрукарня, 2020. 408 с.
6. Вишневецький В.І. Екологічний туризм: навч. посібник. К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
7. Водно-болотні угіддя України: довідник / під ред. Г.Б. Марушевського, І.С. Жарук. К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.
8. Геологічні пам'ятки України: у 3-х т. / В.П. Безвинний, С.В. Білецький, О.Б. Бобров [та ін.]; за ред. В.І. Калініна, Д.С. Гурського, І.В. Антакової. К.: ДІА, 2006. Т. 1. 320 с.
9. Гусев І.Т. Екологічний туризм. Дніпропетр.: "Економіка" 2005. 118 с.
10. Дмитрук О.Ю. Дмитрук С.В. Екотуризм: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2009. 358 с.
11. Екологічна енциклопедія: у 3 т. / Ред.: А.В. Толстоухов (гол. редактор) та ін. К.: ТОВ “Центр екологічної освіти та інформації”, 2006. Т. 1: А-Е. 432 с., 2007. Т. 2: Є-Н. 416 с., 2008. Т. 3: О-Я. 472 с.
12. Заповідники і національні природні парки України / Мінекобезпеки України. К.: “Вища школа”, 1999. 232 с.
13. Заповідні території України. Ботанічні сади та дендропарки України / [відп. ред. Т.М. Черевченко, С.С. Волков; упоряд. В.В. Кваша, О.О. Семенова, Н.В. Чувікіна]. К.: [б. в.], 2010. 293 с.
14. Козловський О.Ю., Борисюк Б.В. Екологічний туризм: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 202 с.
15. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
16. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія і практика: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
17. Можливості працевлаштування молоді у сфері зеленого туризму: методичні рекомендації щодо започаткування власної справи / [за заг. ред. О. В. Кулініча]. Харків: Ін-т соціальної політики регіону, 2011. 124 с.
18. Мокрий В.І., Мороз О.І., Петрушка І.М., Арустамян Е.М., Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Інформаційне забезпечення проектування геопорталу “Природно-заповідний фонд Розточчя”. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції “Vin Smart Eco” (18-20

- травня 2023. м. Вінниця). За науковою редакцією Мудрака О.В. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”. 2023. С. 103–105.
19. Мокрий В.І., Мудрак О.В., Петрушка І.М., Гречаник Р.М., Арустамян Е.М., Мудрак Г.В. Флуоресцентне тестування бука європейського у ботанічних пам’ятках природи Львова. *Український журнал природничих наук*. 2023. №3. С. 7–23.
20. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Заповідна справа: навчальний посібник для студентів галузі знань 10 “Природничі науки” (схвалено до друку Вченою радою ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” МОН України, протокол №6 від 04.06.2020). Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 640 с.
21. Мудрак О.В. Перспективи природокористування та охорони етнокультурних ландшафтів Поділля в контексті стратегії збалансованого розвитку регіону. Збір. мат. І Всеукр. науково-практ. інтернет-конференції (з міжнародною участю) “Етнокультурне ландшафтознавство: теоретичні та прикладні аспекти” 28-29 травня 2018 р. Вінниця: ВДПУ. 2018. С. 66–75.
22. Мудрак О.В., Андрусак Д.В. Історичні аспекти природничо-екологічних досліджень території НПП “Подільські Товтри” (кінець XIX – перша половина XX століття). *Збалансоване природокористування*. 2023. №3. С. 101–107.
23. Мудрак О.В., Антонюк Ю.П. Загальна характеристика НПП “Кармелюкове Поділля”. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації” (м. Київ, 3–4 листопада, 2022 р.). К.: ДІА, 2022. С. 143–146.
24. Організація туризму: підручник / І.М. Писаревський, С.О. Погасій, М.М. Поколюдні [та ін.]; за ред. І.М. Писаревського. Харків: ХНАМГ, 2008. 541 с.
25. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. К.: Академвидав, 2010. 247 с.
26. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. для вищ. навч. закладів III-IV рівнів акредитації. К.: Альтерпрес, 2007. 352 с.
27. Природно-заповідний фонд Київської області / Василіук О. [та ін.]. К.: НЕЦУ, 2012. 338 с.
28. Природно-заповідний фонд України: території і об’єкти загальнодержавного значення. К.: ТОВ “Центр екологічної освіти та інформації”. 2009. 332 с.
29. Сорокіна Г.О. Екологічний туризм: навч. посіб. Державний заклад “Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 206 с.
30. Туристичне намисто України. Атлас [Карті] / відп. ред. Н.О. Крижова. К.: ДНВП “Картографія”, 2010. 136 с.
31. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники [Електронний ресурс] / колектив авторів під ред. В.А. Онищенко, Т.Л. Андрієнка. К.: Фітосоціоцентр, 2012. 406 с.
32. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки [Електронний ресурс] / кол. авт. під ред. В.А. Онищенко, Т.Л. Андрієнка. К.: Фітосоціоцентр, 2012. 580 с.
33. Це моя Україна. Національні парки України / Г. Філіпчук. К.: Видавництво “Світло й тінь”. 2009. 272 с.
- Додаткова**
34. Гижко Н.В. Перлини Вінниччини / Н.В. Гижко. Вінниця: ПП “Поліграфічний центр “ФЕНІКС”, 2007. 212 с.
35. Денисик Г.І., Рябоконт О.В. Натурально-антропогенні ландшафти Поділля. Монографія. Вінниця: ПП «ТД–Едельвейс і К. 2016. 167 с.
36. Екотрофологія. Основи екологічно безпечного харчування: навчальний посібник / Т.М. Димань, М.М. Барановський, Г.О. Білявський та ін.: За наук. ред. Т.М. Димань. К.: Лібра, 2006. 304 с.
37. Еталони природи Вінниччини [Монографія] / За заг. ред. О.В. Мудрака. Вінниця: ТОВ “Консоль”. 2015. 540 с.
38. Закон України “Про туризм” (1995, “№324/95-ВР”); Про внесення змін до Закону України “Про туризм” від 18.11.2003 №1282-IV.

39. Заповідна справа. Практикум. Навч.-метод. посіб. / Укл.: Мудрак О.В., Кравчук Г.І., Дзюмак М.А., Єлісавенко Ю.А. Вінниця: ВНАУ, 2011. 109 с.
40. Заповідними стежками Карпат / Я.Б. Олійник. К.: Вид-во “Ніка-Центр”, 2003. 53 с.
41. Заповідними стежками Поділля / Я.Б. Олійник. К.: Вид-во “Ніка-Центр”, 2010. 57 с.
42. Заповідними стежками Полісся / Я.Б. Олійник. К.: Вид-во “Ніка-Центр”, 2007. 44 с.
43. Заповідні куточки Вінниччини: презентаційний фотоальбом / За ред: М. Ткачука, упорядники: О. Матвійчук, Л. Голунова, О. Мудрак, О. Швець, А. Магера, В. Фінклер, Л. Горбенко, Т. Лотоцька. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016. 100 с.
44. Збалансований розвиток екомережі Поділля: стан, проблеми, перспективи. Монографія / О.В. Мудрак. Вінниця: “СПД Главацька Р.В.”. 2012. 914 с.
45. Зербіно Д. Д., Гжегоцький М. Екологічні катастрофи у світі та в Україні. Львів: БаК, 2005. 280 с.
46. Клименко М.О., Петрук В.Г., Мудрак О.В. та ін. Вступ до фаху: підручник. Вид. 2-ге перероб. допов. Рівне: НУВГП, 2023. 469 с.
47. Козинець В.М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник / В.М. Козинець. К.: Кондор, 2006. 576 с.
48. Методичні рекомендації з управління агротуристичною діяльністю / За ред. В.М. Ісаєнка. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 72 с.
49. Мокрий В.І., Копій Л.І., Заславський М.М., Калагурка Л.В., Мудрак О.В. Інформаційно-аналітична модель збалансованого розвитку заповідних та рекреаційних геокомплексів. *Збалансований (сталій) розвиток України – пріоритет національної політики: матеріали Всеукраїнської наукової екологічної конференції (Київ, 26 жовтня 2010 р.)*. К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2010. С. 197–202.
50. Мудрак О.В., Березовська Р.Л., Мудрак Г.В. Урочище “Княгиня” як осередок збереження фіторізноманіття Східного Поділля. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2023. Вип. 40. С. 85–93.
51. Мудрак О.В. Організація та вдосконалення системи екологічного моніторингу заповідних територій Поділля. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2014. Вип. 24.5. С. 63–74.
52. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Екологічна політика як пріоритетна складова стратегії збалансованого розвитку Вінницької області. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2017. 69 с.
53. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Особливості збереження біорізноманіття Поділля: теорія і практика [Монографія]. Вінниця: ТОВ “Нілан – ЛТД”, 2013. 320 с.
54. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Перспективний біосферний резерват “Дністровський каньйон – важлива складова національної екомережі”. Охорона довкілля та проблеми збалансованого природокористування: м-ли міжн-ї конф-ї (Кам’янець-Подільський, 10-11 травня 2011 р.). Кам’янець-Подільський: Мошинський, 2011. С. 82-84.
55. Мудрак О.В., Овчинникова Ю.Ю., Мудрак Г.В. Наукове обґрунтування створення національного природного парку “Центральне Поділля”. *Агроекологічний журнал*. 2018. № 2. С. 13–22.
56. Пам’ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця / упоряд.: Ю.А. Зінько, А.М. Подолинний. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016. 224 с.
57. Парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва Східного Поділля – центри збереження біорізноманіття регіональної екологічної мережі / Ю.А. Єлісавенко, О.В. Мудрак, О.Г. Василевський, Л.В. Смашнюк. *Вісник УНУС* №1. 2018. С. 78–82.
58. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За ред. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006. 575 с.
59. Природно-заповідний фонд Житомирської області: Довідник / За заг. ред. О.О. Орлова. Житомир-Новоград-Волинський: Вид-во “НОВОград”, 2015. 404 с.
60. Раритети тваринного світу Поділля: стан, загрози, збереження [Монографія] / За заг. ред. О.В. Мудрака. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”. 2015. 564 с.

61. Решетюк О.В., Стасюк Л.Л., Терлецький В.К., Філіпенко А.Б. Екологічний туризм. Навчальний посібник. Луцьк: Облдрук, 2011. 128 с.
62. Русев І.Т., Сафранов Т.А. Екологічний туризм. Дніпропетровськ: Економіка. 2005. 118 с.
63. Рутинський М.Й., Зінко Ю.В. Зелений туризм. К.: Знання, 2008. 271 с.
64. Рябоконт О.В. Регіональні та локальні ансамблі натурально-антропогенних ландшафтів Поділля. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. Вінниця. 2014. Вип. 26. С. 113–118.
65. Рябоконт О.В., Буряк А.О. Методика розробки екологічної стежки “Краєзнавча” в межах м. Тульчин. Еколого-збалансований розвиток суспільства: стан, проблеми, перспективи: зб. наук.-метод. праць / редкол.: О.В. Мудрак (гол. ред.) та ін. Випуск 2. Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”, 2021. 108–112 с.
66. Рябоконт О.В., Мазур О.В. Перспективи розвитку екологічного туризму у м. Вінниця. Еколого-збалансований розвиток суспільства: стан, проблеми, перспективи: зб. наук.-мет. праць / ред.: О.В. Мудрак (гол. ред.) та ін. Вип. 2. Вінн.: КЗВО “ВАБО”, 2021. 171–174 с.
67. Рябоконт О.В., Химич Т.І. Туристично-рекреаційні ресурси Жмеринського району як основа сталого розвитку громад. Еколого-збалансований розвиток суспільства: стан, проблеми, перспективи: зб. наук.-метод. праць / редкол.: О.В. Мудрак (гол. ред.) та ін. Випуск 2. Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”, 2021. 174–179 с.
68. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування. Львів: Новий Світ. – 2000, 2003. 248 с.
69. Стратегія збалансованого розвитку Вінницької області: екологічна складова: Навчально-методичний посібник / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак. Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2013. 84 с.
70. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) / В.М. Ісаєнко, К.Д. Ніколаєв, К.О. Бабікова та ін. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. 295 с.
71. Томілович Л. Історичні садиби Вінницької області. Чернівці: БАТ “Редакційно-видавничий комплекс “Деснянська правда”, 2011. 220 с.
72. Mokryy V.I., Mudrak O.V., Petrushka I.M., Mudrak H.V., Chayka O.G. (2020) Analysis of military landscapes in Lviv Region. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(6), 305-309.
73. Mudrak O.V., Mudrak H.V. (2020) Ecological audit of the protected areas of Eastern Podillya: current state, problems and prospects of improvemen. *Modern engineering and innovative technologies*. № 12. Part 5. 2020. P. 46–52.
74. Riabokon O.V., Strashevskaya L.V. (2019) Geological and geomorphological and historical components of the rock monasteries of the Middle Podnistrovia. *Journ. Geol. Geograph. Geoecology*, 28(3), 528–536
75. Mudrak O.V., Mudrak H.V., Antoniuk Y.P., Riabokon O.V., Herasimova O.V. Ecological assessment of natural complexes in “Serednie Pobuzhzhia” regional landscape park: theory and practice. *Агроекологічний журнал*. 2024. №2. С. 90–99.
76. Mudrak O., Mudrak H., Antoniuk Yu., Riabokon O., Herasimova O. National nature park “Karmeliukove Podillia” as a structural element of the national ecological network. *Збалансоване природокористування*. 2024. №2. С. 64–74.
77. Mudrak O.V., Mudrak H.V., Semeniv V.S., Antoniuk Y.P., Riabokon O.V., Herasimova O.V. Environmental monitoring of the agrosphere: theory, methodology, practice. *Агроекологічний журнал*. 2024. №3. С. 26–37.

#### **Інформаційні ресурси**

<http://www.menr.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

<http://www.rada.gov.ua> – Природоохоронне законодавство України.

<http://www.unep.org> – Програма ООН з навколишнього середовища.

<http://www.eco-forum.org> – Сайт Європейського екологічного форуму.

<http://www.waterandecology.ua> – “Вода і екологія: проблеми і рішення”.

<http://www.ecolife.ua> – Екологія і життя. Дискусійний екологічний клуб.

<http://www.grida.no> – Global Resource Information Database.  
<http://www.wmo.ch> – Global Atmosphere Watch.  
<http://www.ioc.unesco.org> – The Global Ocean Observing System (GOOS – Глобальна система спостережень за океаном при ЮНЕСКО).  
<http://www.epa.gov> – EPA Water Office (Водна служба при Агенстві охорони навколишнього середовища США).  
<http://www.cdc.noaa.gov> – Comprehensive Ocean-Atmosphere Data Set (GOADS) – Об'єднаний архів морських даних океану і атмосфери.  
<http://www.extech.ua> – Intergovernmental Oceanographic Commission (IOS – Міжурядова океанографічна комісія).  
<http://www.oceaninfo.ua> – ФЦП “Світовий океан”, Програма “Створення єдиної системи інформації про обстановку у Світовому океані” (ECICO).  
<http://www.wwf.org> – Лісова програма WWF (World Wildlife Fund – Всесвітній фонд дикої природи).  
<https://www.davr.gov.ua> – Сайт Державного агентства водних ресурсів України  
<https://forest.gov.ua> – Сайт Державного агентства лісових ресурсів України  
<https://land.gov.ua> – Сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру  
<https://nadr.ukrayny.com.ua> – Сайт Національної акціонерної компанії (НАК) “Надра України”  
<https://www.dei.gov.ua> – Сайт Державної екологічної інспекції України  
<http://www.vin.gov.ua/upr-ter> – Управління розвитку територій та інфраструктури Вінницької ОДА.  
<http://edem.vstu.vinnica.ua/monitoring> – Банк даних державної системи моніторингу поверхневих вод Вінницької області.  
<http://www.oblses.vn.ua> – Сайт Держпродспожислужби Вінницької ОДА.  
<https://www.buvrpb.davr.gov.ua> – Сайт Басейнового управління водних ресурсів річки Південний Буг  
<https://vodaif.gov.ua> – Сайт Дністровського басейнового управління водних ресурсів  
<https://vin.dei.gov.ua> – Сайт Державної екологічної інспекції у Вінницькій області  
<http://www.ecoethics.ua> – Сайт Київського еколого-культурного центру.  
<http://www.ecoleague.net> – Сайт Всеукраїнської екологічної ліги.  
<http://www.rada.gov.ua> – Природоохоронне законодавство України.  
<http://www.nbu.gov.ua> – Сайт Бібліотеки ім. В.І. Вернадського  
<http://www.rec.org> – Регіональний екологічний центр Центральної та Східної Європи  
<http://www.unep.ch> – Організація з охорони довкілля при ООН

#### **Спеціалізовані системи пошуку**

- o Adwords, Yahoo, Overture, Alltheweb, Altavista, Inktomi, Ask, Teoma, Fast, Aol, Hotbot, Lycos, Gigablast, Looksmart, MSN, Netscape